

הלכות הדף היומי

מסכת בבא קמא

תוכן

- א. פתיחה להלכות נזיקין.....2
- אבות ותולדות.....4
- אדם.....4
- קרן.....5
- בור.....6
- שן ורגל.....6
- אש.....7
- ב. ארבעה אבות נזיקין השור.....7
- ג. והבור.....8
- ד. והמבעה.....8
- ה. וההבער.....9
- ו. זה וזה שדרכן לילך ולהזיק.....9
- ז. וכשהזיק חב המזיק לשלם תשלומי נזק.....10
- א. במיטב הארץ.....11
- ב. אבות מלאכות ארבעים חסר אחת אבות מכלל דאיכא תולדות.....12
- ג. ומאי איכא בין אב לתולדה ... שתי אבות .. שתי תולדות בהדי הדדי מחייב אכל חדא וחדא ואילו עביד אב ותולדה דידיה לא מחייב אלא חדא.....14
- ד. אבות הטומאות השרץ.....14
- ה. והשכבת זרע.....15
- ו. וטמא מת.....15
- ז. אב מטמא אדם וכלים ואילו תולדות אוכלין ומשקין מטמא אדם וכלים לא מטמא.....15
- ח. יש מהן כיוצא בהן ויש מהן לאו כיוצא ... ג' אבות נאמרו בשור הקרן והשן והרגל.....16
- ט. פליג רחמנא בין תם למועד ... בתלושה ... במחוברת.....16
- י. תולדה דקרן מאי היא נגיפה נשיכה רביצה ובעיטה.....17
- יא. זו היא נגיפה זו היא נגיחה.....17
- יב. דמועד לאדם הוי מועד לבהמה ומועד לבהמה לא הוי מועד לאדם.....18
- יג. ושלח זה הרגל.....18

תרומות והנצחות – בנק הדואר ח"ן 22887389 – ובטל' 0548027748

להצטרפות להלכות הדף היומי להלכה למעשה

<https://chat.whatsapp.com/DLl17K9ciPjB873YPB8kBu>

הלכות הדף היומי

מסכת בבא קמא

יד. ובער זו השן.....18

דף ב.

א. פתיחה להלכות נזיקין

נאמר בגמרא (ב"ק דף לא) האי מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דנזיקין, היינו כל הדינים האמורים בתלת בבי, והם, נזיקין וגזל, השבת אבידה ואונאה ורביית¹.

י"א² שעיקר ענין נזיקין הוא גדר למ"ע דונשמרתם לנפשותיכם ולא תעמוד על דם רעך, וכל ספק בנזיקין יש להחמיר כדין ספק איסור, אולם לאחר מעשה חזר לדין ספק ממון, שהמוציא מחבירו עליו הראיה. ומשום כך גם במקומות שפטרה תורה מתשלומים³, מכל מקום יש חיוב שמירה ותשלום לצאת ידי שמים.

¹ בד"מ שעה בשם הנ"י

² בשו"ת חת"ס יו"ד סי' רמא

³ בברכת שמואל ב"ק סימן ב הביא מ"ש הרשב"א ריש ב"ק גבי קרן תלושה ומהוברת דספק נזיקין הוא לחומרא, והביא בשם הגר"ש לאנדא שהקשה במ"ש רש"י גבי שויה טמון דלא איירי במבעיר עצמו, ולמה פירש בן (עי' סוף פרק ט' מ"ש בשם כמה אחרונים בזה), ותירץ הברכ"ש דפטור טמון אינו אלא מדיני אדם אבל מד"ש חייב, וא"כ אין נ"מ לגבי המבעיר עצמו, והסביר דכל ענין שמירת נזיקין אינו רק לענין תשלומין, אלא גם לענין איסור וחיוב מד"ש, אלא שיש דברים שמיעטה תורה מתשלומין, וכן בנזקי ממון, וכתב שהגר"ח הסכים לדבריו, והוכיח בן מהא דאמרינן כופרא כפרה. ומסתפק הברכ"ש בענין שן ורגל ברה"ר אם יש איסור וחיוב מד"ש, והביא בשם הגר"י בצלאל שהוכיח דאיכא איסורא בנזקי כלים בבור מדצריך להרחיק נזקין מפירות, וכתב לחלק בין שן ורגל ברה"ר שמיעטה תורה מדין ממון ואינו בכלל שמירתו עליך ופטור אף מאיסור וד"ש, משא"כ לענין כלים בבור וטמון באש אין מיעוט מדין שמירתן עליך אלא מדין תשלומין, ומ"מ נשאר באיסור וחיוב מד"ש.

הלכות הדף היומי

מסכת בבא קמא

כשם שאסור⁴ לגנוב ולגזול ממון חבירו כך אסור להזיק ממון חבירו⁵, או לגרום נזק לממון חבירו⁶, אפילו על דעת לשלם⁷, ואפילו נזק קל⁸, וכ"ש לחבול בגופו, ואפילו בראיה בעלמא אסוק להזיק⁹, וכן בדיבור¹⁰.

אולם מותר להזיק ממון חבירו כדי להפרישו מאיסור¹¹, ודוקא בממון האיסור וע"י ההזיק ימנע חבירו מהאיסור, אבל להזיק מבלי שימנע האיסור, וכ"ש בממון אחר, או לאחר שכבר נעשה האיסור אסור בכל אופן.

כשם שאסור לאדם להזיק ממון וגוף חבירו, כך צריך לשמור ממנו שלא יזיק והמזיק את¹² חבירו או ממנו, אף על פי שאינו נהנה חייב לשלם נזק שלם, ודוקא כשמזיק בגופו או בכחו, אבל המזיק בדרך גרמא פטור מלשלם¹³, אא"כ יש בו משום דינא דגרמי.

⁴ בטור חו"מ שעה וכו' בהדיא הר"י יונה בפירושו ריש מסכת אבות
⁵ בקומץ המנחה להמנ"ח מצוה יא כתב שלא מצינו איסור להזיק לגוי, דגם בישראל נראה דלא הוי רק מכח שהתורה צותה להשיב אבידה, ומכ"ש שלא להזיקו, ובעכו"ם לא שייך זה, ובחזו"א ב"ק סימן י ס"ק יד כתב לענין תשלומי נזיקין שלא נתמעט אלא שור של ישראל שנגח לשל עכו"ם אבל אדם המזיק לעכו"ם חייב בתשלומין, עיין שם. בשאגת ארי" סימן פח ובחק יעקב ובית מאיר ושו"ע הרב או"ח סימן תמ נראה דס"ל דמזיק עכו"ם בידים חייב, ובחזו"א שם סק"ג משמע דכל שמותר בדיניהם מותר לישראל לעשות להם, ועפ"י כתב לענין נזקי שכנים שמותר לישראל לעשות בדבר שמותר עפ"י דיניהם, עיין שם.

⁶ וראיתי לנכון להעיר מה שנפריך בענין הדבקות מודעות על קירות חבירו שלא ברשות, וכ"ש בחדרי מדרגות שגורם נזק לסויד ומלכלך, ואפילו בקיר חיצוני נראה שדרך בני אדם להקפיד שיהיה נקי, וכ"ש במקומות מיוחדים שמשלמים עבור הדבקות המודעות. אנב, יש לחקור בענין מודעות מסחריות, שנראה שאסור לכתחלה להורידם או להשחיתם, שהרי זה הוציא מעות כדי לפרסם סחורתו או שירותיו באופן המותר, וגורם לו שההוצאות ילכו לריק (ופשוט שבעה"ב שעל קירותיו הודבקו מודעות שלא ברשות מותר לו להורידם), ובדיעבד מסתבר שפטור מלשלם, ודומה למבטל כיסו של חבירו, אלא שאפשר שזה גרע שהרי משחית ומאבד הוצאותיו של זה, וצ"ע. אלא שיש לדון בכמה זמן זכה המפרסם, ובמקומות המוסדרים לתשלום וקובעים זמן, פשוט שכל תנאי שבממון קיים, והמשחית מודעה או מדביק עלי' ה"ז מזיק, אבל במקום שאין הסדר זמן, נראה שמ"מ יש גבול מסוים, ולא מצאתי הגדרה ברורה בזה. פתחי חושן חלק ו פרק א הערה א

⁷ ובב"ח סימן לד בשם מרדכי הארוך משמע דמזיק נקרא רשע מדכתיב חבול רשע וגו', ואפי' ע"ד לשלם ראוי לפוסלו לעדות (בערך ש"י סימן לד מצדד לומר דלא משמע לאינשי איסור ואינו נפסל), וגם מדברי הד"מ בסי' שפ בשם המרדכי משמע דמזיק ע"ד לשלם נקרא רשע, אם לא במקום פקו"נ (ומ"ש שם שבמקום פקו"נ לא מיקרי רשע, לכאורה נראה שאף לכתחלה מותר, וכמו שסיים אין לך דבר העומד במקום פקו"נ, ועי' פרק ד סעיף י, ועי' עוד בפרק יב),

⁸ פשוט ומבואר בפוסקים שכל ממון חבירו אסור להזיק, ועיין בשו"ע או"ח סימן שיב סעיף ט שאסור אפילו לפנות בשדה חרוש של חבירו מפני שמקלקל את ההרישה.

⁹ שו"ע חו"מ שעה ה

¹⁰ שו"ע הרב הלכות נזקי ממון סעיף א

¹¹ כ"כ בשו"ת שו"מ מהר"ד ח"ב סי' קמו שהרואה כלאים בשדה חבירו מצוה לעקרו, ועי' חזו"א כלאים סימן א ס"ק מז וסימן ב ס"א יא. וכן בברכות דף כ בהא דרב ארא דקרע כרבלתא, שהוא לבוש שאינו צנוע

¹² שו"ע ונו"כ שעה א

¹³ עי' קצה"ח סימן שפח סק"ח שמצדד לומר בדעת המרדכי שנוקי אדם באדם חייב בגרמא. ובשו"ת אחיעזר ח"ב סימן ה סובר שעכו"ם חייב בגרמא, ועי' בדבריו באריכות בח"ג סימן לו.

הלכות הדף היומי

מסכת בבא קמא

אבות ותולדות

חילקה התורה את המזיקים לקבוצות שונות שנקראו אבות נזיקין ולכל קבוצה דינים המיוחדים לה כמו שיתבאר, המפורשים התורה נקראו אבות, וכל הדומה להם נקראים תולדות. דין התולדה כדין האב מלבד חצי נזק צרורות שדין תשלומיו שונה וכמו שיתבאר.

אולם אפשר שתולדה תהיה משוייכת לשני אבות ויהיה לה את דיני שניהם.

ואלו התולדות המפורשות בתורה

אדם

אדם המזיק אדם

נאמר בפרשת משפטים (שמות כא פסוק יח, כד כה) וְכִי יִרְיֶב אֲנָשִׁים וְהִכָּה אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ בֶּאֱבֶן אוֹ בִּאֲגָרֶף וְלֹא יָמוּת וְנָפַל לְמַשְׁכָּב. אִם יָקוּם וְהִתְהַלֵּךְ בַּחוּץ עַל מַשְׁעָנָתוֹ וְנָקָה הַמִּכָּה רַק שְׂבָתוֹ יִתֵּן וְרִפְאָה יִרְפֵּא. עֵיִן תַּחַת עֵיִן שֵׁן תַּחַת שֵׁן יָד תַּחַת יָד רֶגֶל תַּחַת רֶגֶל. כֹּוֹיָה תַּחַת כֹּוֹיָה פֶּצַע תַּחַת פֶּצַע חֲבוּרָה תַּחַת חֲבוּרָה.

ונאמר בפרשת אמור (ויקרא כד פסוק יט כ) וְאִישׁ כִּי יִתֵּן מוֹם בְּעַמִּיתוֹ כְּאֲשֶׁר עָשָׂה בֶּן יַעֲשֶׂה לוֹ. שָׁבֵר תַּחַת שָׁבֵר עֵיִן תַּחַת עֵיִן שֵׁן תַּחַת שֵׁן כְּאֲשֶׁר יִתֵּן מוֹם בְּאָדָם בֶּן יִנָּתֵן לוֹ.

החובל בחברו חייב בחמשה דברים¹⁴: א. בנזק; ב. בצער; ג. בריפוי; ד. בשבת; ה. בבושת.

"נזק" – תשלום לנחבל עקב הפחתת דמיו מחמת החבלה. כיצד מעריכים את דמי הנזק? רואים את הנחבל כאילו הוא עבד הנמכר בשוק, ושמים כמה היה שווה לפני שנחבל וכמה הוא שווה לאחר שנחבל, ואת ההפרש משלם החובל כדמי נזק.

"צער" – תשלום לנחבל על הכאב והסבל שגרם לו החובל. כיצד מעריכים את דמי הצער? אומדים כמה אדם היה מוכן לשלם כדי להינצל מסבל דומה (אם, למשל, היה מתחייב בצער כגון זה מטעם המלכות).

"ריפוי" – תשלום לנחבל לשם כיסוי ההוצאות להתרפאותו מן החבלה (שכר הרופא, דמי התרופות).

"שבת" – תשלום לנחבל על הזמן שהוא בטל ממלאכתו מחמת החבלה. כיצד מעריכים את דמי השבת? רואים את הנחבל כאילו הוא שומר קישואים (ואם סימא את עיניו – כאילו הוא טוחן ברחיים), שהיא מלאכה שאף קטוע יד או קטוע רגל מסוגל

¹⁴ שו"ע ונו"כ תכ

הלכות הדף היומי

מסכת בבא קמא

לעשותה, וכעת מחמת חבלתו אינו מסוגל לעשותה, משום כך על החובל לשלם לנחבל דמי שכירותו כשומר קישואים*.

"בושת" – תשלום לנחבל על הבושה והחרפה שהחובל גרם לו. כיצד מעריכים את דמי הבושת? "הכל לפי המבייש והמתבייש" – כלומר: הערכת הבושת נקבעת על פי נסיבות כל מקרה ומקרה: לפי המבייש ולפי המתבייש, שכל שהמבייש נקלה יותר, בושתו מרובה, וכל שהמתבייש חשוב יותר, בושתו מרובה; ויש מפרשים: "הכל לפי המבייש והמתבייש" – "שאינו דומה מבייש נערה חשובה וממשפחה מיוחסת למבייש קטנה עניה ובזויה, ואינו דומה מתבייש מאדם חשוב וגדול למתבייש מאחד הנבלים וקל מן הקלים". ויש סוברים, כי אדם בינוני שמבייש בושתו קשה מאדם בזוי ומאדם חשוב.

אדם המזיק ממון חברו

נאמר בפרשת אמור (ויקרא כד פסוק יח כא) וַיִּמָּכֶה נָפֶשׁ בְּהֵמָה יִשְׁלַמְנָהּ אמרו חז"ל אדם מועד לעולם בין שוגג בין מזיד¹⁵, בין אונס ובין ברצון, ובכל אופן שהזיק חייב לשלם, ויש אומרים שבאונס גמור פטור, וכמו שיתבאר דף כו בעזה"ת.

קרו

שור שהרג אדם

(שמות שם פסוק כח – ל) וְכִי יִגַּח שׁוֹר אֶת אִישׁ אוֹ אֶת אִשָּׁה וַיָּמָת סָקוֹל יִסְקַל הַשּׁוֹר וְלֹא יֵאָכֵל אֶת בִּשְׁרוֹ וּבִעַל הַשּׁוֹר נָקִי. וְאִם שׁוֹר נִגַּח הוּא מִתְמַל שְׁלֶשֶׁם וְהוּעֵד בְּבַעְלָיו וְלֹא יִשְׁמְרֵנוּ וְהָמִית אִישׁ אוֹ אִשָּׁה הַשּׁוֹר יִסְקַל וְגַם בְּעַלְיוֹ יוּמָת. אִם כֹּפֵר יוֹשֵׁת עָלָיו וְנָתַן פְּדִין נַפְשׁוֹ כָּכֹל אֲשֶׁר יוֹשֵׁת עָלָיו.

שור שהמית¹⁶ את האדם בכל מקום בין גדול בין קטן בין עבד בין בן חורין אחד תם ואחד מועד הרי זה נסקל, ואם המית את הגוי פטור כדיניהם.

ואחד השור ואחד שאר בהמה חיה ועוף שהמיתו הרי אלו נסקלין. מה בין תם שהרג את האדם למועד שהרג, שהתם פטור מן הכופר והמועד חייב בכופר ובלבד שיהיה מועד להרוג.

שור שהזיק בכונה

¹⁵ שו"ע ונו"כ שעה א ותכא נ

¹⁶ רמב"ם נזקי ממון י א ב

הלכות הדף היומי

מסכת בבא קמא

(שם פסוק לה לו) וכי יגנף שור איש את שור רעהו ומכרו את השור החי ויחצו את פספו וגם את המות יחצו. או נודע כי שור נגח הוא מתמול שלשם ולא ישמרנו בעליו שלם ישלם שור תחת השור והמות יהיה לו

קרן¹⁷ הוא שנגח השור בקרן ואין דרכו בכך אלא דרך מקרה, ואין לו הנאה בהיזקו, וכל הדומה לו, והיינו שעשה מעשה שאין דרך מינו לעשות תמיד, כגון שנגף בגופו או נשך או בעט או רבץ על כלים ושררם, וכן אם אכל דבר שאין דרכו לאכול, כגון כסות או כלים וכיוצא בזה, הרי הוא בכלל תולדה דקרן.

קרן שהוא משונה בתחלתו נקרא תם, ואינו משלם אלא חצי נזק מגוף המזיק, ואם הרגיל בשנויו ג' פעמים נעשה מועד ומשלם נזק שלם מן העליה.

אין השור נעשה מועד בנזקי קרן אלא כשהעידו בו לפני ב"ד סמוכים שבא"י, ולכן אין דין שור המועד נוהג בזממה"ז.

נזקי קרן תמה הוא קנס ואין גובין בזממה"ז, אבל אם תפס הניזק אין מוציאין מידו, ויש אומרים שמדיני שמים חייב אף בלא תפיסה.

בור

(שם פסוק לג לד) וכי יפתח איש בור או פי יכרה איש בר ולא יכסנו ונפל שמה שור או חמור. בעל הבור ישלם כסף ישיב לבעליו והמות יהיה לו.

הבור הוא כל¹⁸ דבר שמזיק למי שעובר עליו במקום שעשאו, והוא ממונו, או שהוא עשה הבור, וכל הדומה לו, משלם נזק שלם.

בעל הבור חייב על שור ובעלי חיים שנפלו לתוכו, בין במיתה ובין בנזקין.

נפל אדם לבור ומת, אפילו סומא ובלילה פטור, ואם הוזק חייב.

נפלו כלים לבור, בין נשתברו ובין הוזקו פטור, וכן אם נתלכלכו כלים או בגדים או נקרעו ע"י הבור פטור.

בין שעשה הבור ברה"ר ובין שעשאו ברשותו אלא שפתחו לרה"ר, או לרשות חבירו חייב.

אפילו לא חפר את הבור, אלא מצאו מכוסה וגילהו, חייב כאילו חפרו, מצאו מגולה וכסהו וחזר וגילהו פטור, ובעל הבור חייב. מצא בור מגולה ומילאהו בעפר וחזר וחפרו חייב, ובעל הבור פטור.

שן ורגל

¹⁷ שו"ע שפ"ט

¹⁸ שו"ע תי

הלכות הדף היומי

מסכת בבא קמא

(שם כב פסוק ד) כִּי יִבְעַר אִישׁ שָׂדֶה אוֹ כָּרִם וְשָׁלַח אֶת בְּעִירָהוֹ בְּעִירוֹ וּבְעַר בְּשָׂדֶה אַחֵר מִיֵּטֵב שָׂדֶהוּ וּמִיֵּטֵב כָּרְמוֹ יִשְׁלֹם.

רגל¹⁹ כשהבהמה הולכת ומזקת בדרך הילוכה, והוא דבר שדרכה בכך ואין לה בו הנאה, וכל הדומה לו כגון שהזיקה בגופה דרך הילוכה וכיוצא בזה, ה"ז בכלל תולדה דרגל.

שן בהמה האוכלת דברים הראוים לה ונהנית באכילתן, וכל הדומה לו, כגון שנתחככה בכותל להנאתה או שנתגלגלה על הכלים להנאתה והזיקה וכיוצא בזה, ה"ז בכלל תולדה דשן.

השן²⁰ והרגל מועדין מתחלתן ומשלם נזק שלם, פרט לנזקי צרורות שמשלם חצי נזק. השן והרגל שהזיקו ברה"ר פטורים, והקרן חייב, הזיקו ברשות הניזק כולם חייבים, ברשות המזיק כולם פטורים, אלא שיש בזה כמה פרטים וכמו שיתבאר.

אש

(שם פסוק ה) כִּי תֵצֵא אֵשׁ וּמִצָּאָה קִצִּים וְנֶאֱכַל גְּדִישׁ אוֹ הַקֶּמֶה אוֹ הַשָּׂדֶה שְׁלֹם יִשְׁלֹם הַמִּבְעֵר אֶת הַבְּעֵרָה.

אש²¹ כשמדליק אש והולך ע"י הרוח למקום אחר ומזיק, וכל הדומה לו שהוא ממונו, כגון שלא שמר גחלתו או שהוא התחיל בנזק אף על פי שאינו ממונו ממש, והולך ע"י כח אחר למקום אחר ומזיק, ה"ז מתולדות האש, ומשלם נזק שלם.

אמרה תורה טמון באש פטור, ולכן המדליק גדיש והיו בו כלים טמונים, אפילו כלים שדרכם להטמין בגדיש, פטור על הכלים, ומ"מ חייב על מקום הכלים כאילו היה מלא.

לא נאמר פטור טמון אלא במדליק בתוך שלו והלכה ודלקה בשל חבירו, אבל המדליק בתוך של חבירו, חייב על הטמון, ובלבד שיהא דבר הרגיל להטמין, כגון כלי גדיש בגדיש, וכן בבית חייב על כל דבר שדרך להטמין בבית.

ב. ארבעה אבות נזיקין השור

¹⁹ שו"ע שצ

²⁰ שו"ע שצא

²¹ שו"ע ונו"כ תיח

הלכות הדף היומי

מסכת בבא קמא

כל נפש חיה²² שהיא ברשותו של אדם²³, שהזיק, חייבים הבעלים לשלם הנזק, אחד השור ואחד שאר בהמה חיה ועוף, לא דבר הכתוב אלא בהוה

שלשה אבות נזיקין יש בשור²⁴, קרן בין תלושה מגוף השור ובין מחוברת בו²⁵, שן, ורגל, ונקראים אבות מפני שלמדום חז"ל מן הכתוב בתורה, כמבואר להלן ובדף ג. וכל הדומה להם נקראים תולדות, ודינם כאבות לענין תשלומין, פרט לנזקי צרורות שהם תולדה דרגל ואין דינם כרגל. כמו שיתבאר להלן דף ג: בעזה"ת.

ג. והבור

הבור הוא²⁶ אחד מאבות נזיקין, והוא כל דבר שמזיק למי שעובר עליו במקום שעשאו²⁷, והוא ממונו, או שהוא עשה הבור, וכל תקלה שעשה והוזק אחר על ידו, הוא בכלל תולדות הבור, וכל הדומה לו, משלם נזק שלם.

ד. והמבעה

להלן דף ג: יבואר בעזה"ת שנחלקו רב ושמואל האם מבעה זה אדם המזיק או מבעה זה השן.

²² שו"ע ונו"כ חו"מ שפ"ט א ואם כי עיקר דין ממון המזיק נאמר בבעל חי, מצינו גם כמה אופנים שגם דבר שאינו בעל חי הוא בכלל ממון המזיק, כמו שמצינו באש ממונו, וכן אמרו לגבי שאר ממון שורו הוא דלא טפח באפיה, ועי' גידולי שמואל ריש ב"ק שהאריך בזה.

²³ כתב באור שמח שבעלי חיים שבעלותו אינו רק מפני דרכי שלום, כגון יוני שובך, אינו חייב על הזיקן, וכן בדבורים, אלא שהחייב בהרחקת נזיקה. ובקצה"ח סי' קנה סק"ט משמע שנחלקו הראשונים בזה.

²⁴ שו"ע ונו"כ שם יח שו"ע סימן שפ"ט סעיף יח, בסימן שצ"א משמע שבהמה שהוציאה פירות מרשות הניזק ואכלה ברה"ר פטור, אף על פי שבאדם בכה"ג חייב על ההוצאה מרשות הניזק למקום שאינו משתמר, ומשמע שאינו חייב על מעשי שורו כדין מזיק ממש, וצ"ע.

²⁵ בפעמוני זהב עפ"י סוגית הגמרא עמוד ב דלא שנא נגיחה בקרן מחוברת ול"ש בקרן תלושה שאוחזו בשיניו, חייב כדין קרן.

²⁶ שו"ע ונו"כ שם תי א

²⁷ ומה שאמרו בגמרא תחלת עשייתו לנזק, היינו שמתחלת עשייתו מוכן לנזק, אף על פי שאינו כונתו להזיק, והוסיף הערוה"ש שאפילו עשה הבור לצרכו, ומ"ש השו"ע ממונו, כבר כתבו התוס' דממונו לאו דוקא, עי' ביאור הגר"א. ועי' ברכת שמואל ב"ק סי' י שדן כשאנסוהו לחפור בור אם פטור ולהלן דף ג. יתבאר שבין פותח ובין כורה, וכן בכל תקלה חייב משום בור, בקצה"ח סי' שפו סק"י, וכן בסימן תי סק"א, משמע דבור הוי בכלל נזקי ממונו, ולדעת הפוסקים דגרמי של נזקי ממונו פטור (עי' פרק ד סעיף לח), ה"נ בבור, ועי' טבעה"ח סי' שפו, ובערוה"ש סימן תי סעיף ח נראה דס"ל שגרמי בבור חייב, וצ"ע.

הלכות הדף היומי

מסכת בבא קמא

ה. וההבער

האש הוא אחד מאבות נזיקין²⁸, והוא כשמדליק אש והולך ע"י הרוח למקום אחר ומזיק²⁹, וכל הדומה לו שהוא ממונו, שהולך למרחוק ומזיק ע"י הרוח שמוליכו כגון שלא שמר גחלתו, או שהוא התחיל בנזק אף על פי שאינו ממונו ממש, והולך ע"י כח אחר למקום אחר ומזיק, ה"ז מתולדות האש, ומשלם נזק שלם.

ולהלך דף כב. יבואר בעזה"ת שחומר באש מבשאר אבות נזקי ממון, שיש לפעמים באש משום חציו, והיינו כאילו ירה חץ³⁰ והולך מכחו ומזיק במקום אחר, ואז דינו כאדם המזיק, וחייב גם בד' דברים כשחבל באדם, ואם המית אדם חייב מיתה. ויש שאינו חייב באש אלא משום ממונו, ואז אינו חייב אלא נזק כדין ממונו שהזיק, וגם פטור על הטמון. ומ"מ חייב גם על הכלים, ואפילו על דברים שאינם עומדים להנזק ע"י אש ונתקלקל מחמת האש³¹.

המפעיל מכונה חשמלית ונגרם קצר ויצאה אש והזיקה, הרי זה כאש דאונס ופטור מדין אש, ואפשר שאפילו פשע בהפעלת המכשיר, לגבי האש הוי כרוח שאינה מצויה³².

ו. זה וזה שדרכן לילך ולהזיק

²⁸ שו"ע ונו"כ שם תיח א

²⁹ בספר קהלות יעקב ב"ק סימן ד דין במניה גחלת בבור ונפלו שם כלים ונשרפו אם חייב מדין אש, או דילמא סו"ס אינו אלא תקלה שהוא בור ופטור על הכלים, וביאר ספיקו דחייב אש הוא שהולך ומזיק, אבל הגחלת עומד במקומו והניזק בא אצלו ודומה לבור, ולאידך גיסא אינו דומה לבור שאינו מזיק אלא שהניזק מכח נפילתו וכבוד עצמו הוזק, ואילו הגחלת הוא בנדר מזיק ולא הוזק, והוכיח מהא דחייבה תורה בבור להביל, והרי ההביל הוא ג"כ בנדר מזיק שפועל על הניזק, ומשמע שגם בכח"ג יש דין בור, וכתב ליישב לרב דאמר להבילו ולא לחבטו משום דקרקע עולם הוזיקתו, א"כ אמאי חייב בפותח בור שההביל כבר נמצא בבור, ולא נימא הבל עולם הוזיקתו, וע"כ דשאני חבט שהוא בנדר הוזק יש מקום לפוטרו משום קרקע עולם, אבל לא בהביל שהוא בנדר מזיק, וכ"כ בשם החזו"א סימן ב ס"ק יד (לכאורה יש להוכיח משור שנפל לבור והבאיש מימיו שחייב מדין בור, אף על פי שהמזיק פועל על הניזק). פתחי חושן חלק ו פרק ט הערה א

³⁰ שו"ע ונו"כ שם יז סמ"ע שם ס"ק כב

³¹ שו"ע שם סעיף ב, כגון ליחכה נירו (שדה חרושה) וסכסכה אבניו.

³² פתחי חושן שם פרק ט הערה ב

הלכות הדף היומי

מסכת בבא קמא

מיכל מים שמימיו נוזלים אפילו שמר כראוי ומאליו התקלקל באונס, חייב על נזקיו לאחר שנודע לו³³, ואם המים מזיקים בשעת הליכה חייב כדין אש דממונו, ולאחר שנחו מדין בור³⁴.

וכן בצנרת שנתקלקלה דין המים כדין ממנו³⁵ במים שבצינור שלאחר שעון המונה שרוצה לזכות בהם ונקנו לו בכליו, ודינם כנזכר.

מים שלפני המונה שאינו רוצה לזכות, או מים שלאחר שנודע לו שהצנור מקולקל והמים הולכים לאיבוד, אף המים שלאחר המונה וחייב לשלם עבורם, מ"מ אינו רוצה לזכות בהם ואינם בכלל ממנו³⁶.

ז. ונשהזיק חב המזיק לשלם תשלומי נזק

נזקי אדם המזיק גובים ע"י ב"ד בזמן הזה³⁷, וכן בהמה שהזיקה בשן ורגל, בין שהזיקה ממון ובין שהזיקה בהמה. אבל נזקי בהמה באדם אפילו בשן ורגל אין גובים בזמנה"ז. וכן אין גובין נזקי קרן, אפילו מועדת³⁸, ונחלקו הפוסקים אם דנים בנזקי בור ואש בזמנה"ז³⁹.

³³ דומה לבחמתו ששמרה כראוי ויצאה באונס שהחייב על נזקה לאחר שנודע לו, כמ"ש להלן סעיף לד, ואף על פי שהמים הנשפכים מסתמא נעשים הפקר, נראה שלאחר שנודע לו הוי כמפקיר לאחר נפילת פשיעה שאינו נפטר, פתחי חושן חלקו פרק ה הערה ג.

³⁵ ומסתבר שאף במי שופכין בביוב מקולקל
³⁶ ואף אם הוא פושע במה שאינו מתקנו, לא מצינו שיתחייב משום פשיעה בדבר שאינו ממנו, ולכאורה אפילו גרמא אינו, כדין גנבים הבאים דרך חורבה שלו לבית חבירו, ולדעת המחייבים שם אפשר שיש מקום לחיובו, וצ"ע. ונראה שאם הצנור אינו מקולקל לגמרי, ומקבל דרכו קצת מים אלא שחלק הולך לאיבוד, מסתמא רוצה לזכות במקצת המים הבאים דרך הצנור, והוי ממנו. שהבאתי מדברי הרשב"א והריב"ש שנחלקו אם גשמים העוברים דרך גגו נעשים ממנו, והריב"ש סובר דכיון דלא ניהא ליה בהם אינו זוכה, ולהרשב"א הוי ממנו, וכן לסברת הב"ח שהבאתי שם שכל שעליו לתקן ולא תיקן. פתחי חושן חלקו פרק ה הערה ג.

³⁷ שו"ע ונו"כ שם א ג ושם כתב אדם שהזיק בהמה, אבל פשוט דה"ה כשהזיק שאר ממון שדבר מצוי הוא.
³⁸ ואף על פי שמדינא אינו אלא קנס, כיון שנוקין אלו אינן מצויים, נתנו בהם דין קנס שאין גובים בזמנה"ז, ויש לדון בשאר נזקי ממון באדם, ועי' פת"ש סק"ג בשם שער משפט שמסתפק אי מהני קבלת בעלי דינים לדון דיני קנסות בזמנה"ז (ובתרומת הכרי כתב דלא מהני), ומבואר מדבריו שלא נסתפק אלא בדברים שעיקרן קנס, אבל בדברים שהן מדינא ממון אלא משום דלא שכיחי, פשיטא ליה דמהני קבלת בע"ד, וכ"כ בתרומת הכרי, ועי' תומים שם. פתחי חושן שם פרק י הערה ה.

³⁹ בש"ך שם סק"ב כתב בשם היש"ש בפרק החובל סי' ה שאין גובין, אבל בשו"ת שבות יעקב ח"א סי' קלו האריך להוכיח שגובים בזמנה"ז, כדמשמע בשו"ע סי' תי סעיף לו, וכמ"ש בביאור הגר"א שם. וכ"כ בפעמו"ז סי' א ועי' חידושי רעק"א לסימן א, ובפת"ש שם סק"א. ובשער משפט סק"ב ובתקפו כהן סימן מ.

הלכות הדף היומי

מסכת בבא קמא

אדם שחבל באדם⁴⁰, אין גובין נזק צער ובושת בזמה⁴¹, וי"א⁴² ששבת ורפוי גובים. אף בנזקין שאין גובין ע"י ב"ד בזמה⁴³, חייב המזיק לשלם⁴⁴, וב"ד מנדין אותו עד שיפייס את הניזק⁴⁵, וכ"ש שאם חפס הניזק שאין מוציאין מידו⁴⁶, ויש אומרים שב"ד נזקקין לשומת הנזק כדי שידע כמה לתפוס⁴⁷.

א. במיטב הארץ

המזיק ממון חבירו באחד מהאופנים שנתבארו, כשחייב לשלם, משלם כל מה שהזיק מן היפה שבנכסיו⁴⁸.

בא הניזק לגבות נזקיו⁴⁹, אמרה תורה (שמות כב פסוק ד) מיטב שִׁדְהוּ וּמִיטֵב פְּרָמוֹ יִשְׁלַם בְּלוֹמֵר הַעֲיֵדִית (היפה) שבנכסיו, כמו שיתבאר להלן דף ה. בעזה"ת, ומ"מ אם יש למזיק מעות מזומנים ורוצה לשלם, אין הניזק יכול

⁴⁰ שו"ע ונו"כ שם ב' דנזקי אדם באדם בחבלות שיש בהם נזק הוא מילתא דלא שכיחא (וצער ובושת בלא"ה אין בהם חסרון כים ודמיא לקנס). והרמב"ם פ"ה מה' חובל סובר שזנזק וצער הם קנס ממש ויש בהם דין מודה בקנס שפטור, אבל הראב"ד והמ"מ חולקים דכל ה' דברים הם ממון ולא קנס, עיין שם, ועי' במור סימן פו סעיף מ ובנו"כ שם.

⁴¹ שו"ע שם, שמכות ופצעים שיש בהם שבת ורפוי מילתא דשכיחא הוא, ולכן אף בחבלות שאינם שכיחים גובים, והוא דעת הרמב"ם, אבל הרמ"א כתב בשם הרא"ש שאף שבת ורפוי אין גובין, שגם זה בכלל נזקי אדם באדם. ועי' שו"ת שבות יעקב ח"א סי' קעט בדין ה' דברים בזמה"ז.

⁴² כן נראה פשוט, ולא דוקא מדיני שמים, שחייב גמור הוא, אלא שאין כח ביד ב"ד לכופ ולגבות בזמה"ז (בקצה"ח סימן לט סק"א הביא בשם הרמב"ן שיש מצוה לשלם נזיקין, שנאמר בעל הבור ישלם, ומחויב לקיים המצוה), ועדיף מתשלומי קנס שיש אומרים שאינו חייב לצי"ש, שבקנס בעינן אשר ירשיעון, וכל שלא הורשע ע"י ב"ד יש לומר שאינו חייב, אבל בזה אף על פי שעשאוהו כקנס חייב גמור הוא, כשם שלא אמרו בזה מודה בקנס לפטרו. פתחי חושן שם הערה מ.

⁴³ שו"ע ונו"כ שם ה' וכתב בנה"מ חידושים סק"י בשם התומים שאם מת המזיק אין מנדין ליורשים, כיון שאינו אלא מתקנת הגאונים שלא יתרבו בעלי זרוע ומזיקים בעולם, ובנו שלא היה במעל הזה אין מקום לקנסו.

⁴⁴ ומדברי הנה"מ סוף סק"ה משמע שלדעת ר"ת דלא מהני תפיסה בקנס כי אם בדבר המזיק עצמו, ה"ה בנזקי בור ואש לדעת הפוסקים שאין גובין בזמה"ז לא מהני תפיסה כי אם במזיק עצמו, ומשכחת לה באבנו סבינו ומשאו שיש בהם דיני אש בדרך נפילתן ודיני בור לאחר נפילה. והקצה"ח סק"ה כתב דמשכחת לה בשן ורגל שהזיקה אדם, ולפי דבריהם נראה דה"ה לענין אם חזר המזיק ותפס, לדעת הפוסקים שבקנסות אין מוציאין מידו ה"ה בזה, ובקובץ הפוסקים שם הביא בשם אחרונים שיש לחלק בין קנסות מעיקרן, כגון כפל וד' וה', לבין נזיקין שהחייב הוא מדינא אלא שאין גובין משום דדומה לקנס, ובאלה א"צ תפיסה בגוף המזיק, וכן אם חזר המזיק ותפס מוציאין מידו. עוד כתוב בשם ישועות ישראל שאם תפס אחר מן המזיק ומסר לניזק, צריך לשלם למזיק שגרם לו הפסד, ואף על גב דבספיקא דדינא אם תפס אחר פטור, שאני התם שיכול לומר קים לי, אבל קנס אינו חייב עדיין, מיהו גם בזה יש לחלק בין קנס מעיקר הדין לבין נזקין הדומים לקנס שחייב גמור הוא ופטור התופס, וגם תפיסה מהיורשים בנזקין אלה מהני, משא"כ בקנס ממש, עיין שם.

⁴⁵ תומים בשם היש"ש, ולא קאמר הרמ"א שם שאין שומעין לו כי אם בקנס ממש.

⁴⁶ שו"ע ונו"כ שם שפט ב' תיט א

⁴⁷ עי' ש"ך סימן תיט בדין גביית נזקין מנכסים משועבדים ובמה שציין בזה

הלכות הדף היומי

מסכת בבא קמא

לתבוע שיפרע לו בשוה כסף⁴⁸, ואם אין לו מעות, או שיש לו אלא שאינו רוצה לפרוע כי אם בשוה כסף, ויש לו מטלטלין וקרקעות, יש אומרים⁴⁹ שהברירה ביד המזיק לפרוע במה שירצה, ויש אומרים⁵⁰ שמעיקר הדין צריך המזיק לפרוע במטלטלין.

בא לפרוע בקרקע צריך ליתן לו העידית שבנכסיו⁵¹, ואפילו רוצה הנזק זיבורית והמזיק אינו רוצה, יש אומרים⁵² שהדין עם המזיק.

ואם ידוע⁵³ שהקרקע עומדת להתייקר, ואומר המזיק אם תרצה דוקא בזיבורית חשוב שוויה כיוקר הבא, או קח העידית המגיע לך כשוויה עתה, אין שומעין לו, ואם יש לו שתי שדות שוות והנזק רוצה באחת ורוצה המזיק לשומה כיוקר הבא, יש אומרים⁵⁴ שאין שומעין לו, ויש אומרים⁵⁵ שהדין עמו.

ב. אבות מלאכות ארבעים חסר אחת אבות מכלל דאיכא תולדות

⁴⁸ ש"ך סימן תיט סוף סק"ג וט"ז שם, וכמו שאמרו בגמרא או כסף או מיטב, דגם כסף מיטב הוא, ודלא כדעת הרמ"ה שהוא יחיד בזה, ולא דמי להלואה שחייב לפרוע מעות כשיש לו, דאת שהלואה משלם לו, משא"כ בנזקין ועי' תרומת הכרי

⁴⁹ סמ"ע וב"ח בדעת הטוש"ע סימן תיט סעיף א, וכשיטת ר"ת, ולא דמי להלואה כשיש לו קרקע ומטלטלין שצריך לפרוע מטלטלין, דשאני התם שמעיקר הדין צריך לפרוע במעות, ואם אין לו צריך לפרוע הדבר היותר קרוב למעות והיינו מטלטלין, משא"כ בנזקין, ועי' פנ"י ריש ב"ק.

⁵⁰ ש"ך שם (ודו"ק בדבריו בסימן שפח ס"ק יב, והסמ"ע שם סק"ד לשיטתו), וכן דעת הלבוש, ועי"ש שהאריך להוכיח שכן עיקר לדינא, וגם הט"ז כתב שכן דעת הטוש"ע, אלא שלענין הלכה כתב שאין כח לכפות למזיק שיתן לו מטלטלין נגד דעת ר"ת, ובערוה"ש האריך להוכיח שהעיקר כדעת הסמ"ע ובתרומת הכרי מוכיח כדעת הש"ך.

⁵¹ שו"ע ונו"כ שם תיט א וקיי"ל דבעידית דמזיק שיימינן, כמ"ש בשו"ע שם, וכתב בפת"ש בשם רעק"א שמצדד לומר דאזלינן בתר עידית דשעת הנזק ולא דשעת התשלומין, ובערוה"ש חולק על זה.

⁵² כ"כ הרא"ש כאן, דכיון שדינו בעידית אינו יכול לכופו לתת לו זיבורית, והיינו כשאנו רוצה בשום אופן לתתה לו מפני שהיא חביבה לו, ומדברי הט"ז נראה שסובר שאף בזה הדין עם הנזק, דכיון שיפתה תורה כחו של נזק והוא רוצה זו, אפילו היא זיבורית, אין המזיק יכול לתת לו אחרת, וכ"כ בערוה"ש כדבר פשוט.

⁵³ ובזה כו"ע מודים, דכיון שגילה דעתו שרוצה לתת לו הרי יפה כחו של נזק, וע"כ דינו עתה בזיבורית, ואינו יכול לחשבה כיוקרא דלקמיה, כשם ששמיין שאר שדה כשוויה עתה ולא כיוקרא דלקמיה.

⁵⁴ שו"ע ונו"כ שם ב

⁵⁵ סמ"ע שם בשם הלבוש (ועי' סימן קב סעיף ב ובנו"כ שם), דכיון ששניהם עידית מהיכי תיתי ויכול לומר את זו אני רוצה, וכשם שבמטלטלין יכול לתת לו איזה מטלטלין שירצה, ה"נ שניהם עידית ושניהם כדינו יתן לו איזו שירצה, וכ"כ הט"ז, ובערוה"ש כתב דודאי אם בתחלה כשהנזק ביקש קרקע זו אמר לו המזיק אם תרצה זו קחנה כיוקרא דלקמיה, שהרשות בידו, וכמ"ש הט"ז דמאי נ"מ מאיזו סיבה אינו רוצה לתתה, אם מפני שהביבה לו ואם מפני שרוצה בדמיה כיוקר הבא, אבל אם מתחלה נתרצה לבקשת הנזק ללא תנאי ואח"כ רוצה לפי היוקר אין שומעין לו.

תרומות והנצחות – בנק הדואר ח"ן 22887389 – ובטל' 0548027748

להצטרפות להלכות הדף היומי להלכה למעשה

<https://chat.whatsapp.com/DLl17K9ciPjB873YPB8kBu>

הלכות הדף היומי

מסכת בבא קמא

כבר התבאר במסכת שבת דף מט: ודף עג. ששביתה ממלאכה מצות עשה⁵⁶ היא, שנאמר: (שמות כג פסוק יב, לד פסוק כא) וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת, וכל העושה בו מלאכה ביטל מצות עשה ועבר על מצות לא תעשה, שנאמר: (שם כ פסוק י, דברים ה פסוק יד) לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלָאכָה, ומה הוא חייב על עשיית מלאכה⁵⁷, אם עשה ברצונו בזדון חייב כרת, ואם היו שם עדים והתראה נסקל, ואם עשה בשגגה חייב קרבן חטאת קבועה.

ואין בענין זה כל הברל בין האיש ובין האשה. שניהם חייבים לשמור את השבת ולא לעשות בה מלאכה, הן מלאכות שאסורות מן התורה הן מלאכות שאיסורן מדרבנן.

אין עשיית פעולה נקראת⁵⁸ מלאכה כפי קוצר דעתנו, שהרי המפנה במשך כל היום כלים בביתו פטור, ואילו המוציא מחט מרשות היחיד לרשות הרבים חייב. אבל נמסר למשה מסיני, שכל הפעולות שהיו צריכות למשכן, נקראות מלאכה, והן שלושים ותשעה אבות המלאכות. ומה שדומה להם, אף על פי שלא היה במשכן⁵⁹, נקרא תולדה, וגם התולדות אסורות מדין תורה וחייבים עליהן כמו על האבות.

והאגלי טל בפתיחה כתב שנחלקו הגאונים וגם הראשונים אם לומדים מלאכות שבת ממלאכות הקרבנות שבמשכן. או שאין למדים אלא ממלאכות בניית המשכן עצמו. ועוד הביא שנחלקו האם לאחר שנעטוו על מלאכת המשכן זרעו וקצרו וכו'. או שמכבר הי' מצוי בידם. אלא שמאחר שדברים אלו באים ע"י חרישה וזריעה וכו' חשיב דברים אלו הי' במשכן.

⁵⁶ רמב"ם שבת פ"א ה"א

⁵⁷ באגלי טל זורה אות ב ס"ק ב חידש שכל מלאכה אחת ויש לה דמיון למלאכות שונות אינו חייב אלא אחת וממנ"ח במלאכת בורר גבי משמר שכתב שחייב שתי חטאות משמע שלא כדבריו ועיין מרכבת המשנה פ"י ה"ד משמבת שמשמע כהאגלי טל אמנם אפשר דשאני התם דהוי מלאכת המכה בפטיש שבה אין שייך לחייב משום שנים

⁵⁸ זכרו תורת משה סי' יג

⁵⁹ בריש פרשת ויקהל [שמות לה, א] כתיב ויקהל משה וגו' אלה הדברים אשר צוה ד' לעשות אותם ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי יהיה לכם קדש וגו' וביאורו שצוה אותם על מלאכת המשכן ושבשבת אסור לעשות מלאכת המשכן כמבואר במכילתא ומוזה באה הקבלה לחז"ל ללמוד כללים ועיקרים גדולים במלאכת שבת דמדנסמכה ענין שבת למלאכת המשכן למדנו כל מלאכות שבת ממלאכות שהיו במשכן וכך שנו חכמים [שבת מ"ט:] אין חייבין אלא על מלאכה שכיוצא בה היתה במשכן הם זרעו ואתם לא תזרעו וזריעה היתה במשכן לזריעת סממנים [רש"י] הם קצרו ואתם לא תקצרו וכו' מזה למדנו ל"ט אבות מלאכות בשבת כמו שיתבאר מפני שאלו המלאכות היו במשכן החשובות [ריש ב"ק] ואף שיש כמה מהאבות מלאכות הדומות זל"ז כמו זורה ובורר ומרקד שכולם הם לברר האוכל מן הפסולת אלא שהבירור אינו בענין אחד דזורה הוא ברוח ובורר הוא בידיו ומרקד הוא בנפח מ"מ כיון שכולם היו במשכן מהמלאכות החשובות קרינן להו אבות ושאר מלאכות הדומות להאבות קרינא להו תולדות (ערוה"ש סי' רמב סעי' ט)

הלכות הדף היומי

מסכת בבא קמא

כל אלו המלאכות שהיו במשכן⁶⁰, הם אבות. וכל הדומים להם בדמיון, הם התולדות. והעושה בין אב או תולדה במזיד והתרו בו, חייב סקילה. ובלא התראה, חייב כרת. ובשוגג, חייב חטאת. וחכמים גזרו בכל דבר הדומה קצת למלאכה, שלא יתחלף לו ויבוא להתיר מלאכה גמורה. והעובר, מלקין אותו מלקות מרדות ומנדין אותו.

כל מלאכה הדומה למלאכה שהיתה במשכן, גם בפעולתה וגם בתכליתה, כגון מבריק או מרכיב, הדומים בפעולה לזורע ולנוטע, דהיינו חיבור התלוש לקרקע או למחובר לו, וגם תכליתם זהה, והיא גידולו של צמח, או מלאכה הדומה למלאכה שהיתה במשכן רק בתכלית ולא בפעולה, כגון הקוצץ ענף יבש שבעץ וכוונתו להשביח את גידולו, כל אלה נקראות אבות מלאכות, אף שלא היו במשכן.

וגם מלאכה הדומה לאב בתכליתה, כאשר הפעולה נעשית בגוף אחר, כמו המשקה זרעים שתכליתו להצמיח את הזרעים, אבל את הפעולה הוא עושה במים ולא בזרעים, חייב גם עליה מדין תולדה.

ג. ומאי איכא בין אב לתולדה ... שתי אבות .. שתי תולדות בהדי חדדי מחייב אנל' חדא וחדא ואילו עביד אב ותולדה ידידה לא מחייב אלא חדא

אחד העושה⁶¹ אב מאבות מלאכות או תולדה מן התולדות במזיד חייב כרת, ואם באו עדים נסקל, בשוגג חייב חטאת קבועה, אם כן מה הפרש יש בין האבות והתולדות, אין ביניהן הפרש אלא לענין הקרבן בלבד, שהעושה בשוגג אם עשה אבות הרבה בהעלם אחד חייב חטאת על כל אב ואב, ואם עשה אב ותולדותיו בהעלם אחד אינו חייב אלא חטאת אחת.

ד. אבות הטומאות השרץ

כבר התבאר במסכת חגיגה דף יא. ונזיר דף נב. ששמונה שרצים האמורים בתורה והן: החולד, והעכבר, והצב, והאנקה, והלטאה, והכת, והתנשמת, והחומט, טומאת כולן שוה והן הנקראין שרץ לעניין טומאה.

⁶⁰ חיי אדם כלל ט סעי' ג

⁶¹ רמב"ם הלכות שבת פרק ז הלכה ז

הלכות הדף היומי

מסכת בבא קמא

השרץ אב⁶² מאבות הטומאות מטמא אדם וכלים במגע וכלי חרס באויר שנאמר בפרשת שמיני (ויקרא יא פסוק לא) אֱלֹהֵי הַטְּמָאִים לָכֶם בְּכָל הַשָּׂרִץ כָּל הַנִּגַּע בָּהֶם בְּמָתָם יִטְמָא עַד הָעֶרֶב, ואינו מטמא במשא, והנוגע בו אינו מטמא בגדים בשעת מגעו,

ושיעור טומאתו בכעדשה וכל השרצים מצטרפין לכעדשה. וכל השיעורים הם הלכה למשה מסיני. שיערו חכמים⁶³ בכעדשה מפני שתחלת ברייתו של חומט בכעדשה, זהו סמך וטעם על ההלכה.

ה. והשכבת זרע

שכבת זרע⁶⁴ מאבות הטומאה מטמאה אדם וכלים במגע וכלי חרס באויר ואינה מטמאה במשא ואין המתטמא בה מטמא בגדים בשעת מגעו, ואחד הנוגע בה ואחד הרואה אותה בבשרו שניהן ראשון לטומאה דין תורה.

דף ב:

ו. וטמא מת

כל המתטמא⁶⁵ מחמת המת טומאת שבעה, בין אדם בין כלים הוא הנקרא טמא מת, והוא אב מאבות הטומאות לענין טומאת תרומה וטומאת קדשים, למנות ממנו ראשון ושני כדי לטמא אדם וכלים במגע כשאר אבות הטומאות, ואינו מטמא במשא.

ז. אב מטמא אדם וכלים ואילו תולדות אוכלין ומשקין

מטמא אדם וכלים לא מטמא

זה כלל גדול⁶⁶ בטומאות, כל אב הטומאה מטמא אדם, ומטמא בגדים וכלים, בין כלי מתכות בין כלי שטף בין כלי חרש, וכל המטמא אדם וכלים בנגיעה

⁶² רמב"ם הלכות שאר אבות הטומאה פרק ד הלכה ב

⁶³ וכבר כתבנו ביו"ד סי' ר"א סעי' ו' בשם הריב"ש שבכל מקום שאמרו ושיערו חכמים זהו הכל הלכה למשה מסיני ע"ש. ערוך השולחן העתיד הלכות שאר אבות הטומאות סימן קלא סעיף ה

⁶⁴ רמב"ם שם פרק ה הלכה א

⁶⁵ רמב"ם הלכות טומאת מת פרק ה הלכה ט

⁶⁶ רמב"ם שם הלכה ז, שם פרק א הלכה ה

הלכות הדף היומי

מסכת בבא קמא

הרי זה אב הטומאה, וכל שאינו מטמא אדם במגע אינו מטמא כלים ואין אדם וכלים מקבלין טומאה אלא מאב הטומאה.

שכשם⁶⁷ שאדם מתטמא בנגיעתו בטומאה, כך הכלים מתטמאים בנגיעת הטומאה בהן, חוץ מכלי חרס שאינו מתטמא אלא מאוירו.

וכל ולד⁶⁸ הטומאות מטמא אוכלין ומשקין, ואינו מטמא לא אדם וכלים, לא בלי חרש ולא שאר כלים ובגדים.

לפיכך לדוגמא הנבילה⁶⁹ כלומר גווית בעל חיים שמת, וכן בעל חיים טהור שאירע פסול בשחיטתו. אב מאבות הטומאות כזית מבשרה מטמא אדם וכלים⁷⁰ במגע וכלי חרס באויר, ומטמא את האדם במשא לטמא בגדים.

כיצד אדם שנגע בנבילה נטמא והרי הוא ראשון לטומאה, ואם נגע בכלים אפילו בשעת מגעו בנבילה הרי הן טהורין, וכן כלים שעליו טהורין לפי [שהוא] ולד ואין ולד מטמא כלים, אבל הנושא את הנבילה מטמא כלים בשעת⁷¹ נשיאתו⁷² ואותן הבגדים ראשון לטומאה, ואינו מטמא לא אדם ולא כלי חרס ואפילו בשעת נשיאתו.

ח. יש מהן כיוצא בהן ויש מהן לאו כיוצא ... ג' אבות

נאמרו בשור הקרן והשן והרגל

שלשה אבות⁷³ נזיקין הם בשור ולהן תולדות, ונקראו אלו אבות מפני שהם כתובים בפסוק, ונקראו האחרים תולדות שכל דבר הדומה לאלו האבות נקרא תולדה ודינו כמוהו, חוץ מנזק צרורות כמו שיתבאר בעזה"י להלן דף ג:.

ט. פליג רחמנא בין תם למועד ... בתלושה ... במחוברת

⁶⁷ שם פרק א הלכה ה

⁶⁸ שם פרק ה הלכה ז

⁶⁹ רמב"ם הלכות שאר אבות הטומאה פרק א הלכה א

⁷⁰ פתח בכלים וסיים בבגדים לגלות דעתו הרמה דבגדים דקרא לאו דוקא דה"ה כלים וכמו שכתוב בפירוש המשנה שהביא מרן ז"ל. מעשה רקח שם

⁷¹ כתב מרן וכתב רבינו בפ"ק דכלים כו' שדין זה הוא מוסכם מהכל שאין חילוק בין בגדיו שלבוש לכלים שנוגע בהם כל זמן שלא פירש ולא ממעטינן מבגדיו אלא אדם וכלי חרס. אך רש"י ז"ל בפ"ק דבתרא (דף ט') כתב דדוקא בגדים שהוא לבוש אבל שאר בגדים לא וכבר דחו התוספות דבריו שם וכ"כ הרמב"ן ז"ל שם בחידושו. משנה למלך שם

⁷² שנאמר והנושא את נבלתם יכבס בגדיו.

⁷³ שו"ע ונו"כ שם שפ"י יח

הלכות הדף היומי

מסכת בבא קמא

קרן האמור⁷⁴ בתורה (שמות כא פסוק לה לו) וְכִי יִגַּף שׁוֹר אִישׁ אֶת שׁוֹר רֵעֵהוּ וָמֵת וְגו'. או נודע כי שור נגח הוא הוא שנגח השור בקרן בין מחוברת לשור ובין תלושה ממנו⁷⁵, ואין דרכו בכך אלא דרך מקרה, ואין לו הנאה בהיזקו.

הקרן שהוא⁷⁶ משונה בתחלתו נקרא תם, ואינו משלם אלא חצי נזק מגוף המזיק, ואם הרגיל בשנויו ג' פעמים נעשה מועד ומשלם נזק שלם מן העליה והיינו מכיסו של בעלים אפילו אין שור המזיק שוה כ"כ.

אין השור נעשה מועד בנזקי קרן אלא כשהעידו בו לפני ב"ד סמוכים שבא"י, ולכן אין דין שור המועד נוהג בזמה⁷⁷.

להלן דף טו. יתבאר בעזה"ת שנוזקי קרן תמה הוא קנס⁷⁸ ואין גובין בזמה⁷⁹, אבל אם תפס הניזק אין מוציאין מידו, ויש אומרים שמדיני שמים חייב אף בלא תפיסה.

י. תולדה דקרן מאי היא נגיפה נשיכה רביצה ובעיטה

כל הדומה לקרן האמורה בתורה, והיינו שעשה מעשה שאין דרך מינו לעשות תמיד⁸⁰, כגון שנגף בגופו או נשך או בעט או רבץ על כלים ושברם, וכן אם אכל דבר שאין דרכו לאכול, כגון כסות או כלים⁸¹ וכיוצא בזה, הרי הוא בכלל תולדה דקרן.

יא. זו היא נגיפה זו היא נגיחה

⁷⁴ שו"ע ונו"כ שם יט

⁷⁵ כתב בפעמוני זהב עפ"י סוגית הגמרא דלא שנא נגיחה בקרן מחוברת ול"ש בקרן תלושה שאוחזו בשיניו, חייב כדין קרן

⁷⁶ שו"ע ונו"כ שם שפט ב ה

⁷⁷ מור סימן שפט, ובשו"ע לא הזכיר רק מקצת דיני שור המועד, ויש בזה הרבה פרטים והאריך בהם בערוה"ש, עיין שם

⁷⁸ שו"ע ונו"כ חו"מ א א, וקיי"ל דחצי נזק דקרן תמה הוא תשלומי קנס שאינו משלם עפ"י עצמו, כמ"ש הרמב"ם פ"ב מה' נזקי ממון.

⁷⁹ שו"ע ונו"כ שם ה

⁸⁰ שו"ע ונו"כ שם ה

⁸¹ שו"ע ונו"כ שם יט

הלכות הדף היומי

מסכת בבא קמא

להלן דף לג. יבואר בעזה"ת ששור שהזיק⁸² אדם דינו כהזיק שור או ממון אחר, ובקרן תמה משלם חצי נזק, ובמועד, וכן בשן ורגל, משלם נזק שלם

יב. דמועד לאדם הוי מועד לבהמה ומועד לבהמה לא הוי מועד לאדם

להלן דף לז. יבואר בעזה"י שלהלכה שור⁸³ שהועד לאדם אינו מועד לבהמה לפיכך אם הזיק את מין שהוא מועד לו משלם נזק שלם ואם הזיק לשאר המינין משלם חצי נזק. וכ"ש שמועד⁸⁴ לבהמה אינו מועד לאדם.

אולם המועד להרוג את הבהמה י"א⁸⁵ שמועד להרוג את האדם.

יג. ושלח זה הרגל

רגל האמור⁸⁶ בתורה (שמות כב פסוק ד) וְשַׁלַּח אֶת פְּעִירָו הוּא כשהבהמה הולכת ומזקת בדרך הילוכה, והוא דבר שדרכה בכך ואין לה בו הנאה, וכל הדומה לו כגון שהזיקה בגופה דרך הילוכה וכיוצא בזה, ה"ז בכלל תולדה דרגל.

יד. ובער זו השן

שן האמור⁸⁷ בתורה (שם) וּבִעַר פִּשְׁדָּה אַחֶר⁸⁸ הוא בהמה האוכלת דברים הראויים לה ונהנית באכילתן, וכל הדומה לו, כגון שנתחככה בכותל להנאתה או שנתגלגלה על הכלים להנאתה והזיקה וכיוצא בזה, ה"ז בכלל תולדה דשן.

⁸² שו"ע ונו"כ שם תהא וכתב שאפי' נתכוין להזיק בהמה והזיק אדם חייב, וביאר הסמ"ע דכ"ש כשנתכוין לבהמה זו והזיק בהמה אחרת, אלא דקמ"ל דאפי' נתכוין לבהמה והזיק אדם שאין דרכו בכך ס"ד דהוי כאונס קמ"ל דאפי' חייב.

⁸³ רמב"ם הלכות נזקי ממון פרק ו הלכה ח

⁸⁴ מגיד משנה שם פרק י הלכה ג

⁸⁵ כסף משנה שם י הלכה ג, ועיי"ש בלחם משנה שהקשה מהגמ' כאן ועיין במעשה רקח שם

⁸⁶ שו"ע ונו"כ שצ"א

⁸⁷ שו"ע ונו"כ חו"מ שצ"א

⁸⁸ סמ"ע שם א, ועיי"ש בביאור הגר"א ב